

Návrh systémových opatrení Programu revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR

Marec 2012

Spracoval Ing. Martin Kováč, splnomocnenec vlády SR pre územnú samosprávu, integrovaný manažment povodí a krajiny na základe bodu B.4. uznesenia vlády SR č. 744/2010 z 27. októbra 2010, ktorým vláda schválila Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR a návrh jeho realizačného projektu 2010. V bode B.4. tohto uznesenia vláda uložila splnomocnencovi predložiť na rokovanie vlády SR ucelené súbory legislatívnych návrhov, ktoré vyplývajú z legislatívnych procesov programu. Materiál spracoval z podnetov členov odborných pracovných tímov, čiastkových podkladov rezortov, z analýzy stavu krajiny, z analýzy problémov v oblasti vodného hospodárstva, pôdohospodárstva, zmien klímy, na základe skúseností získaných z realizačných projektov programu v rokoch 2010 a 2012 a v súvislosti s potrebou zavedenia motivačných a podporných nástrojov na zlepšenie starostlivosti o krajinu. Materiál nebol predmetom medzirezortného pripomienkového konania, ani prerokovania na zasadnutí vlády SR, je podkladom pre ďalšiu odbornú diskusiu týkajúcu sa zlepšovania integrovaného prístupu v manažmente a starostlivosti o krajinu. Prípadná aplikácia námetov by síce vyžadovala zásadné politické rozhodnutia a zmeny v zákonoch, ale tie by v konečnom dôsledku boli zásadným prínosom z hľadiska ekonomickej udržateľnosti starostlivosti o krajinu, pre znižovanie povodňových rizík a rizík sucha v obciach a regiónoch Slovenska a prínosom pre miestny a regionálny rozvoj na celom území Slovenska. Navrhované námety podporujú tiež zvyšovanie podielu produkcie a využívania obnoviteľných zdrojov energie na Slovensku a tiež zachovanie produkčného potenciálu pôdy dôslednejšou ochranou pôdy pred eróziou, degradáciou a zhutnením.

Z prieskumu názorov zainteresovaných strán, ktoré sa zapojili do realizačných projektov programu revitalizácie krajiny v rokoch 2010 až 2012 vyplýva, že je nad očakávanie veľký záujem pokračovať v obciach na revitalizácii krajiny aj naďalej. Z výpovedí starostov vyplýva napríklad to, že kým pri štartovaní realizácie projektov v prvom a druhom realizačnom projekte mali problém získať 10-tich nezamestnaných, teraz už majú v obci prihlásený 3 až 5 násobok záujemcov o tento druh práce.

Nasledovné odporúčania pre zlepšenie celého programu revitalizácie krajiny a jeho realizačných projektov boli zozbierané ako názory zo strany účastníkov regionálnych vodných konferencií (január až februára 2012), národnej vodnej konferencie (1. marec 2012) a z pracovných stretnutí pri kontrole realizácie projektov v obciach (roky 2011 a 2012) :

- Založiť register vodných majstrov, odborných garantov a projektantov.
- Založiť register zhotoviteľských firiem s referenciami.
- Riešiť dlhodobú udržateľnosť realizačných projektov a zrealizovaných opatrení.
- Vyhodnocovať účinnosť opatrení hodnotením stavu pred a po realizácii opatrení.
- Zákonmi motivovať vlastníkov, správcov i užívateľov lesnej aj poľnohospodárskej krajiny robiť preventívne opatrenia na zníženie povodňových rizík a rizík sucha.
- Pokračovať s programom revitalizácie krajiny na celom území Slovenska.
- Zrušiť časové obmedzenie zamestnania uchádzačov o zamestnanie prostredníctvom § 50j zákona o službách zamestnanosti.
- Väčšia kontrola firiem ktoré realizujú projekty.
- Potrebné je zverejňovať viac konkrétnych informácií o technologických riešeniach, v tejto súvislosti rozširovať Katalóg revitalizačných opatrení.

- Potrebne je zverejnovat' informacie, vzory a navrhy rieseni manažmentu dažďovych vŕd v intravilánoch obcí.
- Odbyrokratizovat' podmienky pre získanie rozhodnutia o využití územia za účelom verejného záujmu.
- Znížiť administráciu projektu znížením počtu potvrdení, ktoré je potrebne prikladať – najmä ide o potvrdenia z daňovych úradov, sociálnej poisťovne, zdravotných poisťovní.
- Presne stanovit' podmienky súvisiace s povoleniami, ktoré je nutné mať k realizácii projektu.
- Pozývať na vodné konferencie aj zástupcov pôdohospodárskej platobnej agentúry, slovenského pozemkového fondu, lesníkov štátnych lesov, vojenských lesov aj súkromných urbáriátov.
- Odbyrokratizovat' a zjednodušiť systém platieb zo strany úradov práce, sociálnych vecí a rodiny, aby platby nemeškali, pre malé obce je to neúnosné.
- Ukazovat' aj zistené nedostatky zrealizovaných opatrení a postupov ich vyhotovenia, poukazovat' na ich chyby pre vyvarovanie sa podobných chýb v ďalších obciach.
- Zlepšiť technickú asistenciu a monitoring v oblasti efektov opatrení: objem prietokov, objem sedimentov, pred a po realizácii na toku.
- Mikropovodia riešiť komplexne a vyberať obce do projektu v budúcnosti tak, aby sa ucelene riešili povodia.
- Zvýšiť prítomnosť zainteresovaných orgánov miestnej štátnej správy alebo rezortov, či už pri spoločnej obhliadke opatrení v teréne alebo na konferenciách.
- Vytvorit' trvalý finančný mechanizmus pre obce, aby mohli vykonávať prevenciu pred povodňami a revitalizáciu krajiny
- Schváliť Tretí realizačný projekt programu revitalizácie krajiny
- Podmienit' financovanie protipovodňových opatrení v obci vykonaním preventívnych revitalizačných opatrení v mikropovodiach katastrálnych území obcí
- Prahy, stupne, nízke prehrádzky, vsakovacie jamy a pod. definovat' vo vodnom zákone ako drobné vodné stavby s ohlasovacou povinnosťou alebo ako jednoduché vodné zariadenie

Stručná analýza k námetom na systémové opatrenia programu revitalizácie krajiny

Súčasné právne normy pomerne presne popisujú činnosti, ktoré sú vlastníci pozemkov povinní dodržiavať pri nakladaní s pôdnym fondom a vodami na svojom území. Napriek tomu však dochádza k enormnému zanedbávaniu rekultivácie územia po ťažbe dreva v lesoch, dochádza k významným eróznym procesom tak v lesnej, ako aj poľnohospodárskej krajine, čo spôsobuje, že voda z prívalových dažďov splavuje pôdu a podložie vo forme bahna, štrku a kamenia do obcí a vodných tokov. Navrhované systémové opatrenia ako aj praktická realizácia vodozádržných a revitalizačných opatrení v krajine preukazujú svoju opodstatnenosť tak pre likvidáciu havarijných stavov ekosystémov a štruktúr krajiny, znižovanie povodňových rizík, pre zvýšenie odolnosti územia na zmeny klímy, pre prevenciu pred suchom a ochranu pôdy pred degradáciou a eróziou. Obce si prajú väčšiu ústretovosť správcov i vlastníkov pozemkov o súčinnosť pri realizácii opatrení ako aj zlepšenie a odbyrokratizovanie úradov pri schvaľovaní projektov. To potvrdzujú výpovede respondentov prieskumu.

Na hospodársku a finančnú stabilitu a na medzinárodnú konkurencieschopnosť Slovenska má vplyv schopnosť krajiny využívať a zveľaďovať svoje prírodné zdroje, využívať vnútorný rozvojový a produkčný potenciál krajiny a vlastný trh práce. Premena a využívanie krajiny je totiž základom hospodárskych a sociálnych aktivít v území ako aj prosperity územia.

Paradoxne územia bohaté na prírodné zdroje sú opakovane a stále výraznejšie postihované prírodnými pohromami, medzi ktoré patria povodne, víchrice, ale aj lesné požiare či nedostatok vlhky. Mnohokrát tento stav nastáva z nedôslednosti a nevhodného nastavenia kontrolných mechanizmov, finančných a motivačných nástrojov, ktoré by viedli vlastníkov pôdy a verejné authority k lepšej starostlivosti o krajinu. Zanedbávanie starostlivosti o krajinu zvyšuje tlak na verejné výdavky, zvyšuje potenciál rizík a škôd, zhoršuje potravinovú sebestačnosť, produkčnú schopnosť a znižuje energetickú nezávislosť krajiny.

Kľúčovú spojovaciu úlohu v týchto procesoch zohráva voda, stav a štruktúra krajiny (prostredia) do ktorej dažďová voda vstupuje a z ktorej vystupuje. Zabezpečenie synergie v tomto prípade spočíva vo vzájomnom prepojení, väzbe a prítomnosti vody, pôdy, vegetácie a živín v prostredí lesov, poľnohospodárskej pôdy, v zastavanom území, ale aj na vodných tokoch. Napriek tomu, že Slovensko je tradične považované za krajinu s dostatkom vodných zdrojov, zaznamenané klimatické zmeny¹ a ich predpovede, trendy a výsledky monitoringu jednotlivých zložiek prírodného prostredia potvrdzujú, že sme krajinou ktorá bude čeliť rastúcim extrémom počasia a variabilite dostupnosti vody v krajine. Dopady týchto negatívnych vývojových trendov je možné výrazne eliminovať revitalizáciou poškodených častí krajiny a zvyšovaním jej odolnosti na extrémny počasia.

Sektor vodného, lesného a pôdneho hospodárstva² sa popri tradičných funkciách ako sú zabezpečenie dostupnosti vody, poľnohospodárskej a lesnej produkcie (tzv. produkčné funkcie krajiny) súběžne podieľa na zabezpečovaní verejno-prospešných služieb, zachovaní a obnove ekosystémových funkcií krajiny (tzv. mimoprodukčné funkcie krajiny). Napriek existenčnej podmienenosti zachovania produkčnej kapacity a potenciálu krajiny zachovaním jej mimoprodukčných funkcií v doterajšej ekonomike hospodárenia v krajine zásadne prevládajú vo verejnom sektore výdavky spojené s využitím a zhodnotením produkčného potenciálu krajiny. V podstatne menšej miere sú investované výdavky súvisiace s obnovou a dlhodobým zachovaním tohto produkčného potenciálu, či už sa to týka ochrany vodných zdrojov alebo pôdneho fondu. Jednostranné ekonomické zhodnocovanie krajiny bez zohľadnenia potreby zachovania a obnovy ekosystémových funkcií krajiny vedie k postupnej degradácii prírodných zdrojov a postupnému znižovaniu jej produkčného potenciálu, k zvyšovaniu miery environmentálnych rizík a rizík náhlych živelných pohrôm s celým radom hospodárskych, ale aj sociálnych dôsledkov. Najnovšie prístupy prezentované radom významných medzinárodných a nadnárodných organizácií ako sú napr. OECD, FAO alebo Európska komisia to potvrdzujú a presadzujú integrovaný (holistický) prístup v ochrane a využívaní prírodných zdrojov krajiny (najlepšie v hraniciach povodí) pre dosahovanie najvyššej možnej synergie inak samostatných sektorových politík³. Príkladmi týchto stratégií sú Európa 2020, Dunajská stratégia Európskej komisie, Stratégia zeleného rastu OECD, či Európsky dohovor o krajine.

SWOT

Slabé stránky

- chýba reálny „držiteľ“ plánu manažmentu povodia; rozhodujúce subjekty v povodiach (obce, priemysel, farmári, lesníci, vodárenské spoločnosti a verejnosť) nemajú reálny vplyv na zostavenie, podobu a implementáciu plánu manažmentu povodia

¹ Zhodnotenie 30 ročného vývoja zmien a trendov vývoja klímy na Slovensku, SHMÚ (apríl 2011). Rok 2010 predstavoval v 140 ročnom rade meraní rok s najväčším úhrnom zrážok. Naopak rok 2011 patril k trom najsuchším rokom za celú dobu pravidelných hydrologických meraní.

² Nezanedbateľná je kapacita rezortných výskumných, odborných a hospodárskych inštitúcií.

³ Ako napr. poľnohospodárska politika, ochrana prírody, adaptácia na zmeny klímy, ochrana vodných zdrojov, ochrana pred povodňami, politika obnoviteľných zdrojov energie a ďalšie samostatné sektorové politiky

- orgány miestnej štátnej správy nevyužívajú sankčné mechanizmy za nedodržovanie povinných zásad pri ochrane poľnohospodárskej pôdy pred vodnou eróziou a pri rekultivácii územia lesov po ťažbe, ako aj za nevhodné nakladanie s dažďovými vodami v krajine
- pokračovanie v nákladných projektoch úprav vodných tokov zameraných jednostranne len na protipovodňovú ochranu, pri súčasnej absencii revitalizácie vodných tokov, prevencie pred suchom a protieróznej ochrany pôdy a krajiny
- absencia praktickej revitalizácie krajiny a prehlbovanie degradácie jej ekosystémov.

Silné stránky

- inžiniersky potenciál krajiny a skúsenosti z procesu decentralizácie verejnej správy
- skúsenosti miestnej územnej samosprávy z organizácie projektov miestneho rozvoja, revitalizácie územia a revitalizačných opatrení so zapojením miestnych obyvateľov
- schopnosť prijať zásadné reformy, ktoré sa opierajú o princípy subsidiarity a partnerstva
- schválenie zásad integrovaného manažmentu vodných zdrojov a pôdneho fondu.

Príležitosti

- realizáciou revitalizačných opatrení je možné efektívne obnoviť poškodenú krajinu a účinne eliminovať negatívne vývojové procesy v ekosystémoch krajiny
- zadržiavaním vody v krajine je možné obnovovať vodný režim krajiny (nadlepšovať minimálne prietoky – prevencia sucha) a eliminovať povodňové riziká
- pre adaptáciu krajinnej štruktúry a pre zlepšenie starostlivosti o krajinu
- rozvinúť lokálne vodné plánovanie, ktoré umožní aplikovať integrovaný prístup pre manažment vodných zdrojov, pôdneho fondu a vegetačného krytu územia
- aktualizovať právne normy, prehodnotiť a doplniť finančné nástroje a kompetencie
- zavedenie adresnej spoluzodpovednosti za znižovanie rizík a ochranu prírodných zdrojov.

Ohrozenia

- prehlbovanie povodňových rizík, ale aj rizík sucha, presadzovaním protipovodňovej ochrany zameranej iba na úpravy vodných tokov, výstavbu hrádzi a veľkých nádrží
- zvyšovanie vodnej erózie pôdy a erózie podložia v lesoch a na poľnohospodárskej pôde
- pokračovanie rastu zastavaných a nepriepustných plôch čo vedie k nadmernému odvádzaniu dažďových vôd a absencii plnenia ekosystémových funkcií v krajine
- prehlbovanie deficitu vo verejných výdavkoch pri doterajšom spôsobe nakladania s melioráciami a pretrvávaní centralizovanej správy riečnej siete na Slovensku.

Odporúčané systémové opatrenia

Zavedením systémových opatrení sa výrazne zefektívni a sprehladní systém starostlivosti o krajinu, ochrana a využívanie vodných zdrojov v krajine, zrealizujú sa komplexné opatrenia prevencie pred povodňami a pred suchom, optimalizuje sa technická infraštruktúra v území na ochranu sídiel pred povodňami, na čistenie komunálnych odpadových vôd a dodávku pitnej vody.

Navrhuje sa, aby obec zohrávala kontrolnú a koordinačnú úlohu v oblasti dohľadu nad odtokovými pomermi na svojom území, čo je základom integrovaného manažmentu vodných zdrojov a udržateľného vodného plánovania. Významnou súčasťou procesu revitalizácie krajiny je fyzická adaptácia krajinnej štruktúry a revitalizácia poškodených úsekov krajiny prostredníctvom vodozádržných, protieróznych a ostatných revitalizačných opatrení v krajine. Na túto adaptačnú fázu nadväzuje fáza udržateľnej starostlivosti o hospodárenie v krajine. V procese adaptácie krajinnej štruktúry a zavádzania udržateľnej starostlivosti o krajinu budú

môcť obce zvyšovať vlastnú produkciu obnoviteľných zdrojov energie (biomasa a voda) a zvyšovať ochranu živín a pôdy na svojom území.

Charakteristika odporúčaných systémových opatrení:

- rozloženie a zavedenie adresnej zodpovednosti medzi všetky subjekty, ktoré sa podieľajú na vzniku rizík: primárne medzi všetkých vlastníkov, správcov a užívateľov pôdy a sekundárne medzi všetky subjekty verejnej správy podľa ich pôsobnosti
- vytvorenie motivačných a sankčných nástrojov vedúcich k realizácii adaptácie krajinnej štruktúry a k priaznivému hospodáreniu s pôdou a vodnými zdrojmi v krajine
- vytvorenie správy povodia, ktorá bude mať reálne nástroje na zosúladňovanie požiadaviek na manažment a ochranu vôd, pôdy a vegetačného krytu v povodiach
- efektívna decentralizácia správy a údržby drobných vodných tokov a delimitácia melioračných systémov a sústav na obce
- maximalizácia makroekonomickej efektivity a hospodárskych impulzov programu.

Odporúčané opatrenia pozostávajú z návrhu štrukturálnych opatrení a z návrhu finančných a motivačných nástrojov.

Štrukturálne opatrenia:

(1) delimitácia infraštruktúry meliorácií miestneho charakteru na obce.

V rámci meliorácií boli vybudované na Slovensku rozsiahle odvodňovacie a zavlažovacie systémy v poľnohospodárskej krajine. Tieto systémy pretvárali výrazne pôvodný vodný režim krajiny a menili jej prirodzenú retenčnú schopnosť. Cieľom meliorácií bolo zabezpečiť lepší vzdušný režim pôd pre pestovanie pšenice a iných plodín vytvárajúc tak krajinu stepného charakteru. Dnešné meliorácie sú spravované štátnym podnikom Hydromeliorácie, ktorý nemá kapacity a finančné zdroje na údržbu rozsiahlej infraštruktúry melioračných kanálov, vybudovanej vo väčšine prípadov na nevysporiadaných pozemkoch. Je naivné sa nazdávať, že jedného dňa bude štát schopný vyčleniť obrovské zdroje na obnovu tejto infraštruktúry, najmä ak sa mení jej opodstatnenosť a do popredia sa dostávajú úlohy ako: zadržiavanie vody v krajine, obnova klimatických funkcií krajiny prostredníctvom vegetácie a vody, prečerpávanie vôd a ochrana intravilánov obcí v čase povodní. Najefektívnejším spôsobom revitalizácie infraštruktúry meliorácií je jej delimitácia na obce s tým, že obec (na vyššej úrovni aj správa povodia) určí nové priority využívania tejto infraštruktúry, jej revitalizácie alebo likvidácie vo všetkých prípadoch podložené relevantnou projektovou dokumentáciou a evidenciou melioračných zariadení. Melioračné systémy je možné technickými zásahmi prebudovať aj na vodozádržné objekty, resp. reverzné zariadenia. Zvýšenie výparu zadržanej vody z prostredia nížin Slovenska prostredníctvom vegetácie zlepši klimatické charakteristiky krajiny, umožní získavanie obrovského objemu biomasy (lesy a rýchlorastúce dreviny), rozvoj rybníkárstva a cestovného ruchu zatraktívením krajiny. Infraštruktúra meliorácií regionálneho charakteru by bola delimitovaná na správu povodia, prípadne na samosprávne kraje (ak by zabezpečovali správu vodných tokov regionálneho charakteru).

(2) decentralizácia správy drobných vodných tokov prameniach v obciach na obce.

Túto činnosť by mali zabezpečovať obce v rámci preneseného výkonu štátnej správy za čo získajú paušálny príspevok za každý km² územia svojho katastra zo *správy povodia*. Obce tým získajú aj právo nakladať s naplaveným štrkom a pobrežnou vegetáciou (pri jej zachovaní v potrebnom a zákonom stanovenom rozsahu). Obce budú mať právo prostredníctvom všeobecne záväzného nariadenia určiť podmienky údržby a starostlivosti o drobné vodné

toky, melioračné zariadenia a odtokové pomery na území katastra obce a ustanoviť povinnosti vlastníkov brehových pozemkov a pozemkov v ich susedstve. S touto kompetenciou by obce získali aj kompetenciu vysádzať rýchlorastúce dreviny a realizovať protierózne a vodozádržné opatrenia na nevyužívaných a pustnúcich plochách a pozemkoch. To by bolo možné dosiahnuť ako súčasť verejnoprospešných opatrení v katastroch obcí zameraných na znižovanie environmentálnych rizík, po dohode s vlastníkmi, užívateľmi a správcami týchto pozemkov, ale aj na pôde neznámych vlastníkov. Možným riešením v rámci správy vodných tokov (mimo drobných vodných tokov prameniacych v katastroch obcí) regionálneho charakteru je, aby ich správu zabezpečovali samosprávne kraje, tiež v rámci preneseného výkonu štátnej správy. Dôvodom by bolo využitie ich kapacít, ktoré využívajú pri správe a údržbe ciest druhej a tretej triedy a ktoré sú vo väčšine prípadov priestorovo paralelné s vodnými tokmi regionálneho charakteru. Lepšie by sa obnovoval a zabezpečoval vozový park a potrebná mechanizácia, šetrili by sa pohonné hmoty a náklady na dispečing. Samosprávny kraj by tak bol reálne zainteresovaný do vodného plánovania za účelom prevencie a znižovania rizík v inundačných územiach, lepšie by koordinoval investičné aktivity zamerané na znižovania škôd na infraštruktúre.

(3) vytvorenie „správ povodí“ ako verejno-prospešných organizácií, ktoré sa stanú plánovacím, riadiacim a monitorovacím orgánom v povodiach v oblasti kvality a kvantity vôd, na základe nového zákona o integrovanej správe povodia a krajiny.

Obce by v správe povodí mali napríklad 30 % zastúpenie podľa počtu obyvateľov, 30% zastúpenie podľa výmery katastrov a 40% podiel v zastúpení by mali ostatné subjekty v území (farmári, priemysel, vlastníci lesov a pod.). Takto vytvorená správa povodia by bola *reálnym nositeľom a reprezentantom vodného plánovania*. Zabezpečovala by správu vodohospodársky významných vodných tokov, vodných diel a chrbticových prvkov infraštruktúry meliorácií v danom povodí. Správa povodia by mala disponovať zdrojmi, ktoré jej umožnia investovať do údržby, obnovy a výstavby infraštruktúry dohodnutej sociálno-ekonomickými partnermi v povodí na základe reálnych potrieb. Počet organizácií správ povodí by bol rovnaký ako určuje zákon o vodách. Vodné plánovanie by bolo 3-stupňové: na úrovni obce, na úrovni povodia a na národnej úrovni.

(4) delimitácia štátnych lesov na obce v rámci katastrov obcí

na zabezpečenie väčšej územnej súdržnosti, miestneho a regionálneho rozvoja pri zachovaní zákonnej požiadavky, že takéto pozemky obce nemôžu byť predmetom predaja a exekúcie. Obce by tak mohli efektívnejšie zabezpečovať obnovu a zachovanie ekosystémových funkcií krajiny, menej sa budú preťažovať miestne komunikácie a lesné cesty nadmernou záťažou mechanizmami, obce budú môcť úspornejšie a efektívnejšie využívať potenciál lesov na obnovu biomasy, zamestnať miestnych pracovníkov a na vyšší stupeň spracovať vyťažенú drevnú hmotu. V prípade delimitácie štátnych lesov na obce by platila zákonom zabezpečená nescudziteľnosť takto delimitovaného lesného fondu. Obec by ho nemohla založiť banke, predať a ani previesť, ale mohla by v ňom hospodáriť.

Finančné a motivačné nástroje:

(5) reforma poplatkov v oblasti vôd

- *prehodnotenie a aktualizácia výšky poplatkov za odvádzanie a odbery vôd, poplatkov za hydroenergetický potenciál a iné súvisiace poplatky; zmena distribúcie poplatkov*
- *vlastníci pôdy (farmári, lesníci a ostatní) získajú podiel na výnosoch z predaja vody pričom tento výnos bude na ročnej báze prerozdeľovať správa povodia formou podpory*

vodnej farmy alebo vodného spoločenstva, teda zoskupenia vlastníkov pôdy, ktorí revitalizujú krajinu (zrealizovali protierózne a vodozádržné opatrenia na svojich pozemkoch a obnovili vegetačný kryt územia).

(6) uplatnenie sankcií v oblasti starostlivosti o krajinu

- zavedenie poplatku za poškodenú krajinu (zhutnené, zastavané a zerodované plochy) prostredníctvom novelizácie zákona o miestnych daniach a miestnom poplatku
- zavedenie kaucie pri ťažbe dreva, ktorá by bola určená na rekultiváciu územia po ťažbe. V prípade nerealizovania rekultivácie územia po ťažbe dreva do stanoveného termínu prepadne táto kaucia v prospech obce, ktorá bude môcť za tieto prostriedky realizovať rekultiváciu daného územia vo verejnom záujme.
- prehodnotenie výšky pokút a sankcií za nedodržiavanie ustanovení zákonov o lesoch, poľnohospodárskej pôde, vodách, ochrane pred povodňami a stavebného zákona, najmä tých, ktoré zvyšujú povodňové riziká a riziká sucha. Udeleniu sankcie bude predchádzať pohovor, písomná výzva a až následne sankcia.

(7) vytvorenie a financovanie komplexných realizačných projektov programu pričom ich financovanie bude buď z centrálnej úrovne alebo z úrovne povodia. Pre zabezpečenie dlhodobého systému organizácie a riadenia programu sa navrhuje definovať program v štruktúre programového rozpočtovania štátneho rozpočtu ako *medzirezortný program*. Realizačné projekty by mali byť financované a koordinované buď z úrovne rezortu, ústredného orgánu štátnej správy alebo z úrovne správy povodia. Medzi komplexné realizačné projekty môže patriť napríklad:

- *obnova a budovanie vodozádržných opatrení v katastroch obcí v poškodených úsekoch krajiny* lesov, poľnohospodárskej pôdy a zastavaného územia
- *revitalizácia vodných tokov, vytváranie priestorov pre rieku, revitalizácia a adaptácia melioračných systémov*
- *podpora zabezpečenia čistenia odpadových vôd v obciach* pod 2000 EO na základe spolufinancovania zo strany štátu, obce, správy povodia a obyvateľov dotknutých obcí
- *využitie pustnúcich a nevyužívaných plôch na pozemkoch v katastroch obcí na zalesnenie alebo vysadenie rýchlorastúcimi drevinami*
- *rozvoj pasienkárstva* na horských lúkach Slovenska a trvale zatrávnených pozemkoch (napr. prostredníctvom ovčiarstva)
- *obnova rybníkov a rozvoj rybníkarstva v krajine, obnova a budovanie požiarnych nádrží v krajine a malých sídlach*
- *povinná obnova medzí a terás na poľnohospodárskej pôde*, ktorá umožní rozčleniť veľké monokultúrne celky poľnohospodárskej pôdy na ekologicky priaznivejšiu štruktúru pôdy
- *projekty pozemkových úprav* (pre optimalizáciu štruktúry rozdrobených pozemkov a ich využívania, návrh ekologických a spoločných opatrení v krajine).

(8) vytvorenie informačného systému VODA

ktorý bude dostupný pre širokú laickú a odbornú verejnosť na evidenciu *vodného fondu Slovenska*, jednotnú evidenciu výberu poplatkov v oblasti vôd a pre účely monitoringu kvality a kvantity vôd s funkčným prepojením na ostatné čiastkové monitorovacie systémy v oblasti životného prostredia a systémy včasného varovania obyvateľstva.

(9) zapojenie sektora výskumu a vývoja a spolupráca s rezortnými inštitúciami

- realizáciou systémových opatrení dôjde k eliminácii neefektívnych výdavkov štátneho rozpočtu čím sa uvoľnia vo väčšom množstve prostriedky na aplikovaný výskum a vývoj a na monitoring dopadov a prínosov revitalizácie krajiny, monitoring kvality a kvantity vody, pôdy a vegetácie pričom výskum nadobudne viac *interdisciplinárny charakter*.

Výskum bude zabezpečovaný prostredníctvom financovania vybraných štátnych výskumných úloh a výskumných projektov

- v rámci spolupráce výskumných, vedeckých a odborných inštitúcií sa bude budovať *Katalóg revitalizačných opatrení* a monitorovací systém dopadov revitalizačných opatrení na ekosystémy krajiny.

Na financovanie realizácie revitalizačných a vodozádržných opatrení, správy a údržby krajiny vrátane vodných tokov, ktorých hlavným cieľom je ochrana majetku a obyvateľov, by mohli slúžiť nasledovné zdroje:

- prostriedky štátneho rozpočtu a fondov Európskej únie (napr. ESF, EARDF, ERDF)
- prostriedky farmárov poskytované z priamych platieb Európskej únie
- prostriedky lesníkov určené na rekultiváciu územia po ťažbe / kaucia pri ťažbe dreva
- prostriedky z poplatkov za odoberanie a vypúšťanie vôd, za využitie hydroenergetického potenciálu (po reforme týchto poplatkov). Tieto poplatky bude môcť využívať správa povodia v zmysle navrhovaného zákona na podporu environmentálnych projektov v povodiach (revitalizácia vodných tokov, správa a údržba vodných diel, dobudovanie malých obecných čistiarní odpadových vôd, tvorba inundačných území s riadeným zaplavovaním atď.). Výnosy z poplatkov budú tiež slúžiť aj na poskytovanie príspevkov vodným farmám a vodným spoločenstvám (za každý m² ucelene zrevitalizovaných pozemkov) a na financovanie preneseného výkonu štátnej správy – správy a údržby drobných vodných tokov obcami
- prostriedky získané z výnosov hospodárenia s drobnými vodnými tokmi a melioráciami (štrk, dreviny z výrubov), prostriedky získané z výnosov z predaja rýchlorastúcich drevín⁴
- prostriedky farmárov, lesníkov a vlastníkov pôdy a pozemkov z poplatku za „poškodenú“ krajinu (zhutnené, erodované, nepriepustnými povrchmi zapečatené úseky krajiny a vegetačného krytu zbavené úseky krajiny), ktorý bude vyberaný obcami formou % zvýšenia daní z pozemkov podľa tabuľky a podľa stupňa poškodenia pozemku.

Inštitucionálne zmeny

Racionalizácia a reštrukturalizácia inštitúcií na úrovni rezortov bude logický záver aktualizácie existujúcich a zavedenia nových finančných a motivačných nástrojov a realizácie štrukturálnych opatrení. Cieľom inštitucionálnych zmien je vytvorenie efektívnejšej štruktúry štátom podporovaných výskumných, monitorovacích a analytických inštitúcií s definovaním efektívneho mechanizmu na podporu vedy a výskumu mimo štátnych inštitúcií prostredníctvom cielených výskumných úloh a projektov týkajúcich sa zabezpečenia udržateľného manažmentu povodí a krajiny, monitorovania ekosystémových prínosov a dopadov revitalizačných opatrení, vedy, výskum a inovácie v oblasti pôdneho a vodného manažmentu.

Systém riadenia programu

Od roku 2012 by sa mal postupne pripravovať, zavádzať a uplatňovať systémové opatrenia definované. Je potrebné definovať koordinátora riadenia a monitoring implementácie programu a jeho systémových opatrení minimálne do roku 2016/2020 (napr. *riadiaci výboru programu*). Monitoring realizácie revitalizačných opatrení bude vykonávaný v spolupráci s rezortnými organizáciami, ktoré majú v kompetencii čiastkové monitorovacie systémy

⁴ Prípadne aj výnosy z hospodárenia s lesným fondom v prípade delimitácie štátnych lesov na obce v hraniciach ich katastrov. Je to jedno z možných štrukturálnych opatrení, ako súčasť procesu decentralizácie verejnej správy a posilňovania ekonomík miestnej územnej samosprávy. Umožnilo by sa tým zabezpečenie lepšej regulácie využívania lesných a obecných ciest a lepšej rekultivácie územia po ťažbe vrátane zalesňovania nevyužívaných území a pustnícich plôch alternatívne aj rýchlorastúcimi drevinami

v oblasti ŽP. Koordinácia implementácie programu v území by mala byť zabezpečovaná na decentralizovanej báze prostredníctvom *správ povodí*, ktoré budú mať vytvorené plánovacie, finančné, regulačné a motivačné nástroje na zosúladovanie činnosti v oblasti odtokových pomerov a revitalizácie krajiny o čom budú každoročne zverejňovať správu o stave poškodení a revitalizácii krajiny.

Očakávané prínosy realizáciou námetov

Prínosy sú jednoznačné pozitívne a významné pri ochrane majetku občanov, zdravia i životov (civilnej ochrany). O tom sú presvedčení starostovia obcí. Z monitorovacích správ o priebehu projektov, z osobných návštev jednotlivých obcí, ale aj z uskutočneného prieskumu názorov predstaviteľov obcí vyplýva, že už došlo k ochrane majetku. Starostka obce Poviná na Kysuciach po ťadových záplavách koncom februára 2012 tvrdí, že len vďaka zrealizovanému projektu nemali povodeň. V susednej obci, kde nemali zrealizované opatrenia mali povodeň. Viac ako 75% úplne súhlasí, že program revitalizácie krajiny je zmysluplný a cielene rieši problémy obcí. A viac ako 80% respondentov si myslí, že pridelené finančné prostriedky boli efektívne využívané samosprávou. Realizáciou opatrení v 488 obciach a mestách sa pomohli začať znižovať povodňové riziká a riziká sucha minimálne raz tak veľkému počtu miest a obcí (najmä bezprostredne susediacim a ležiacim nižšie v povodí) teda minimálne tisíce obcí, v ktorých žije celkovo až do 1,7 milióna obyvateľov.

Environmentálne prínosy bude možné merať prostredníctvom celej škály indikátorov:

- objem vybudovaných vodozádržných prvkov a opatrení v krajine – *hlavný indikátor*
- rozširovanie pokrytia územia vegetačným krytom (rýchlorastúce dreviny, les, iné)
- znižovanie erózných procesov v krajine: uplatnenie bezorbových metód; percento pôdneho fond na ktorom boli obnovené medze; znižovanie zhutnenia pôd; zníženie prísunu sedimentov (štrku, ornice a balvanov) zo svahov, dolín a roklín do obce
- zníženie koeficientu odtoku vôd z daného mikropovodia a nadlepšenie Q 365
- zlepšenie teplotných parametrov krajiny – chladiaci efekt vlhšieho prostredia a vegetácie
- zmeny vo výskyte fauny a flóry a v ich správaní v okolí revitalizovaných častí krajiny
- podiel zadržania a spomalenia odtoku dažďových vôd v zastavanom území
- percento územia pasienkov s chovom oviec a dobytka a ďalšie indikátory.

Prínosy v oblasti zamestnanosti

- vo fáze adaptácie a obnovy poškodenej krajinnej štruktúry priemerne 10 sezónnych pracovných miest každoročne v každej obci (priemernej výmery 1700 ha) počas troch rokov za účasti lesníkov a farmárov na tomto procese. Celkovo tak v procese adaptácie krajinnej štruktúry nájde prechodne uplatnenia až 30 000 pracovníkov na obdobie 3 rokov
- v nadväzujúcej fáze údržby krajiny, kontroly, servisu a starostlivosti o vodozádržné a protieózne opatrenia a systémy a pri využívaní plôch na pestovanie rýchlorastúcich drevín priemerne 3 trvalé pracovné miesta na jednu obce o priemernej výmery 1700 ha. Celkovo tak v starostlivosti o krajinu a manažment dažďových vôd vznikne zhruba 8 500 trvalých pracovných miest.
- ďalšie pracovné miesta vzniknú a udržia sa na správe povodí, pri údržbe a prevádzke vodných diel a vodohospodárskej infraštruktúre a v obciach pri spracovaní biomasy (odpadu z lesov a rýchlorastúcich drevín) a pri vyššom stupni využívania drevnej hmoty, ale aj pri prevádzke malých čistiarní odpadových vôd a spracovaní biologicky rozložiteľného odpadu na miestnej úrovni

- obce sa tak stanú subjektom, ktorý dokáže vytvoriť nové pracovné miesta komunálneho charakteru pri správe krajiny a manažmente prírodných zdrojov pričom navrhované štrukturálne opatrenia umožnia na to vytvoriť dostatočné finančné zdroje pre obce.

Hospodárske efekty realizovaných opatrení :

- inovačný rozvoj a rozvoj technológií v oblasti manažmentu dažďových vôd, budovania vodozádržných a protierózných opatrení; zvýšenie podielu recyklácie využitých vôd
- zvýšenie konkurencieschopnosti Slovenska ponukou týchto technológií doma a v zahraničí, tiež aj regiónov a obcí znižovaním povodňových rizík a rizík sucha
- zvyšovanie podielu obnoviteľných zdrojov energie využívaním biomasy, ochrana uhlíka v pôde a viazanie CO₂ prostredníctvom vegetácie; znižovanie energetickej závislosti na plyne – diverzifikácia energetických zdrojov; získavanie nových izolačných materiálov pre stavebníctvo; rozvoj segmentu ekologických malých čistiarní odpadových vôd
- nové využívanie stavebných strojov a mechanizácie, úspory na pohonných hmotách strojov pri ich hospodárskom využití v krajine; znižovanie energetickej spotreby budov (napr. zelené strechy a steny)
- zapojenie miestnej pracovnej sily, regionálnych a národných odborných kapacít umožní rozvoj nového segmentu malého a stredného podnikania v oblasti manažmentu dažďových vôd, prípravy, realizácie a prevádzky revitalizačných opatrení krajine
- rozvoj rybníkárstva a rôznych malých foriem podnikania (pestovanie rýchlorašúcich drevín, ovocinárstvo), využívanie vyčistených odpadových vôd, využívanie minerálnych, geotermálnych a liečivých vôd, zlepšenie podmienok pre rozvoj cestovného ruchu v revitalizovaných častiach krajiny (úprava turistických trás v krajine, nové priestory a vodné plochy pre rekreáciu a oddych, zlepšenie stavu studničiek v lesoch a pod.).